

เรื่องสั้นการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๐ :

หน้าที่พลเมือง หน้าที่เรื่องสั้นการเมือง

Political Short Stories from *Phan Waen Fa Award*
during 2016-2017 : Civic Duty and Duties of
Political Short Stories

นันทวัลย์ สุนทรภาระสถิตย์*

Nandawan Sunthonparasathit

บทคัดย่อ

การจัดการประกวดเรื่องสั้นการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๐ ได้รับการสานต่อหลังจากหยุดชะงักไปในปี ๒๕๕๗ และปรับรูปแบบไปในปี ๒๕๕๘ ให้เป็นการแข่งขันบทกวีเฉลิมพระเกียรติเนื่องในโอกาสครบรอบ ๑๒๐ ปีแห่งวันพระบรมราชสมภพของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวฯ ภาวะหยุดชะงักและปรับเปลี่ยนดังกล่าวสัมพันธ์กับบริบทของสังคมการเมืองไทยโดยตรงนั่นคือตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ ประเทศไทยอยู่ภายใต้การบริหารของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) เรื่องสั้นการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๐ จึงเป็นผลผลิตหนึ่งของการส่งเสริมประชาธิปไตยโดยรัฐบาลที่ไม่ได้มาจากการเลือกตั้ง ผลการศึกษาพบว่า เรื่องสั้นการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๐ นำเสนอแนวคิดเรื่องหน้าที่พลเมืองซึ่งเป็นอุดมการณ์สำคัญที่รัฐบาลของคณะรักษาความสงบแห่งชาติมุ่งส่งเสริม โดย

* อาจารย์ ดร. ประจักษ์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แนวคิดสำคัญที่พบจะมุ่งเน้นไปที่ประเด็นสิทธิและหน้าที่ อย่างไรก็ตาม การนำเสนอแนวคิดดังกล่าวมิได้คล้อยตามหรือเชิดชูการบริหารจัดการของคณะรักษาความสงบแห่งชาติเพียงอย่างเดียว แต่ยังปรากฏการวิพากษ์วิจารณ์การใช้อำนาจของรัฐ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการพิจารณาเรื่องสั่งการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าในช่วงสองปีที่ผ่านมา เปิดกว้างเพียงพอที่จะรับเสียงของการวิจารณ์รัฐบาลเช่นกัน อาจกล่าวได้ว่าเรื่องสั่งการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าในปัจจุบันได้กลายเป็นสถาบันที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนวรรณกรรมการเมืองของไทย อีกทั้งยังเป็นส่วนหนึ่งในการถ่ายทอดและคัดกรองอุดมการณ์ของภาคีรัฐสู่ประชาชน และเป็นเสียงของประชาชนที่ส่งถึงภาครัฐในทางหนึ่ง

คำสำคัญ : วรรณกรรมการเมือง เรื่องสั่งการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า หน้าที่พลเมือง กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ

Abstract

The political short story competition named *Phan Waen Fa Award* during 2016–2017 was continued after the cessation in 2014 and the conversion to be the competition of panegyric poetry in 2015 in order to celebrate His Majesty King Prajadhipok's 120 Anniversary. Both the cessation and the conversion were directly related to the political context of Thailand. The country has been ruled by the National Council for Peace and Order since 2014 so that the competition could be considered as a consequence of military government. The study reveals that the political short stories belonging to *Phan Waen Fa Award* during 2016–2017 aimed to present the concept of civic duty, which was the main concept that was mainly supported by the National Council for Peace and Order, especially about people's rights and

responsibilities. However, the main purposes of some stories did not conform to the government's ideology criticizing their power and administration. The criticism of their use of power suggests that the award committees' consideration during the two years seemed to be widely opened, allowing criticism against the government to be possible. Finally, it can be said that the *Phan Waen Fa* Award has been turned to be an institute supporting the movement of Thai political literature. It also plays a part expressing and screening political ideologies from the government to the people, representing the people's voices to the government.

Keywords : Political literature, Political Short Stories from *Phan Waen Fa* Award, Civic duty, Ideology State Apparatuses (ISAs)

บทนำ

วรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าเริ่มขึ้นครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ ด้วยการสนับสนุนของรัฐสภา มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนได้ใช้เสรีภาพแสดงออกทางการเมือง โดยใช้ศิลปะในการเขียนถ่ายทอดความรู้สึกและสะท้อนภาพการเมือง หรือจินตนาการถึงการเมืองที่ต้องการ (คำนิยามของนายอุทัย พิมพ์ใจชน ประธานรัฐสภา พ.ศ. ๒๕๔๕ ใน อุเทน พรหมแดง, ๒๕๔๖ : ๓) ซึ่งต่อมาได้มีประกาศคณะกรรมการรางวัลพานแว่นฟ้าขยายความวัตถุประสงค์อย่างชัดเจนของวรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าไว้ดังนี้

๑) เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

๒) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมทางการเมือง ปลุกฝังศรัทธาและส่งเสริมความเข้าใจในสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาคของประชาชน อันเป็นพื้นฐาน

สำคัญของความเป็นประชาธิปไตย ผ่านศิลปะการประพันธ์เรื่องสั้นและบทกวี

๓) เพื่อสนับสนุนและยกย่องผลงานวรรณกรรมไทยที่ทรงคุณค่า ให้พัฒนาไปพร้อมกับสำนักประชาธิปไตย

๔) เพื่อส่งเสริมความปรองดองสมานฉันท์และความสามัคคีของประชาชนในประเทศชาติ

(สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ๒๕๕๙ : ๒)

วัตถุประสงค์ทั้งสี่ข้อนี้ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมกันในคราวเดียว โดยวัตถุประสงค์ข้อที่ ๔ เพิ่งปรากฏในประกาศคณะกรรมการรางวัลพานแว่นฟ้าปี ๒๕๕๙ ซึ่งน่าจะเป็นผลมาจากปัญหาความแตกแยกทางอุดมการณ์ที่ก่อตัวขึ้นในสังคมไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๙ ในนามขบวนการเสื้อแดง-เสื้อเหลือง และทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นจนกระทั่งปี ๒๕๕๗ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ทำรัฐประหารในนามของการรักษาความสงบเรียบร้อยให้เกิดขึ้นแก่ประเทศอีกครั้ง และนับจากนั้นประเทศไทยก็มีรัฐบาลทหารปฏิบัติภารกิจบริหารประเทศ เช่นกันกับการส่งเสริมประชาธิปไตยผ่านวรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าในช่วงปี ๒๕๕๘-๒๕๖๐ ที่จัดขึ้นภายใต้การดูแลของสภานิติบัญญัติแห่งชาติแทนที่สภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดรางวัลพานแว่นฟ้า

ความเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ทางการเมืองย่อมมีผลต่อเนื้อหาของวรรณกรรมการเมืองอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ เพราะวรรณกรรมการเมืองจะแสดงถึงความคิดทางการเมือง หรือลัทธิทางการเมือง แสดงให้เห็นการต่อสู้แย่งชิงอำนาจทางการเมือง การต่อสู้ระหว่างชนชั้น ความอยุติธรรม ล้วนแล้วแต่นับเป็นวรรณกรรมการเมืองได้ทั้งสิ้น (พลศักดิ์ จิตรไกรศิริ ๒๕๒๒ : ๑๑๐) ในส่วนของวรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าเอง จะเห็นว่าในช่วงเวลาของความผันผวนทางการเมืองของประเทศระหว่างปี ๒๕๕๗ ถึง ๒๕๖๐ การประกวดรางวัลพานแว่นฟ้าต้องปรับตัวตามสถานการณ์ทางการเมืองนั่นคือ ยกเลิกการประกวดใน ปี ๒๕๕๗ ด้วยเหตุผลเพื่อความเหมาะสมกับสภาพการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน (ประกาศคณะกรรมการรางวัลพานแว่นฟ้า ปี ๒๕๕๗) คำประกาศดังกล่าวลงวันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ซึ่งเป็นช่วงเวลาหลังจากที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติเข้าควบคุมสถานการณ์ทางการเมืองและบริหารประเทศ

เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ในปี ๒๕๕๔ วรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า ยังปรับเปลี่ยนรูปแบบเป็นการประกวดบทกวีเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งหากมองย้อนกลับไปที่วัตถุประสงค์ของการจัดประกวดรางวัลพานแว่นฟ้าแล้ว จะเห็นว่าความเป็นกวีนิพนธ์ของพระเกียรติอาจไม่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของรางวัลเท่าไรนัก แต่อย่างไรก็ตาม บทบาททางการเมืองของบทกวีของพระเกียรติขณะเลิครางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี ๒๕๕๔ ก็ยังคงอยู่ในฐานะการเผยแพร่และเชิดชูสถาบันพระมหากษัตริย์อันเป็นสถาบันที่คนไทยเคารพสูงสุด นอกจากนี้ ยังอาจเป็นกุศโลบายของรัฐบาลที่จะดึงความสนใจของประชาชนให้ออกห่างจากการเมืองที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งในช่วงเวลานั้น โดยหันมาหาค่านิยมความจงรักภักดีที่มุ่งหมายว่าคนไทยควรมีร่วมกัน

ด้วยบริบททางการเมืองอันย้อนแย้งของรางวัลวรรณกรรมการเมืองพานแว่นฟ้าที่มุ่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย แต่อยู่ในช่วงเวลาประเทศไทยไม่ได้มีรัฐบาลมาจากกลไกตามระบอบประชาธิปไตย ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องสั้นการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๐ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีการจัดประกวดวรรณกรรมรางวัลพานแว่นฟ้าต่อเนื่องอีกครั้ง เพื่อศึกษาเนื้อหาและแนวคิดทางการเมืองที่เรื่องสั้นนำเสนอ ซึ่งสัมพันธ์กับ “การเมือง” ของการนำเสนออุดมการณ์ในเรื่องสั้นอย่างไม่อาจละเลย

บทความนี้แบ่งเนื้อหาเป็น ๒ ส่วน ได้แก่ ส่วนที่หนึ่งเป็นการวิเคราะห์เนื้อหาและแนวคิดของเรื่องสั้นรางวัลพานแว่นฟ้า ปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐ ซึ่งมุ่งเน้นไปที่ประเด็นสิทธิและหน้าที่ อันเป็นหัวใจสำคัญของหน้าที่พลเมืองซึ่งเป็นนโยบายที่รัฐบาล คสช. ส่งเสริมตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ ส่วนที่สองจะแสดงให้เห็นถึงกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐที่มีต่อการจัดประกวดเรื่องสั้นการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าในช่วงปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐

หน้าที่พลเมือง : สิทธิ หน้าที่ และการยอมรับความแตกต่างเพื่อที่จะอยู่ร่วมกัน

เรื่องสั้นการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. ๒๕๕๙ และ ๒๕๖๐ มีความพิเศษที่แตกต่างกับเรื่องสั้นรางวัลพานแว่นฟ้าในปีก่อน ๆ ตรงที่มีการประกาศแนวคิดหรือแนวเรื่องไว้ชัดเจน ในเอกสารประชาสัมพันธ์การประกวดว่าเป็น “ประเภทเรื่องสั้นและบทกวี

เพื่อส่งเสริมความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย” การกำหนดแนวคิดดังกล่าวจึงเป็นการกำกับดูแลเนื้อหาของเรื่องสั้นไปในตัว นอกจากนี้เรื่องสั้นที่ผู้วิจัยนำมาศึกษา ยังเป็นเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลเท่านั้น มีจำนวนทั้งสิ้น ๒๕ เรื่อง มีชื่อเรื่องสั้นที่ส่งประกวดทั้งหมด การได้รับรางวัลอาจเป็นการรับประกันในขั้นต้นว่า เรื่องที่นำมาศึกษานี้เป็นไปตามกรอบแนวคิดที่การจัดประกวดเรื่องสั้นพานแว่นฟ้ากำหนดไว้

แม้บริบททางการเมืองจะมีผลต่อการกำหนดเนื้อหาของเรื่องสั้นการเมือง แต่ในสภาพการณ์ที่เหมือนจะถูกจำกัดนี้ก็ที่น่าสนใจว่า นักเขียนตีความหรือให้ความสำคัญกับประเด็นใดใน “หน้าที่พลเมือง” เพราะการตีความดังกล่าวย่อมบรรจุไว้ด้วยทัศนคติของนักเขียนที่มีต่อการเมืองไทย จากการศึกษาพบว่าเนื้อหาหลักที่เรื่องสั้นที่ชนะการประกวดทั้งสองปีนำเสนอก็คือ การเคารพสิทธิ การยอมรับความแตกต่างเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข และการปฏิบัติหน้าที่อย่างซื่อสัตย์และมีอุดมการณ์

สิทธิของเรา สิทธิของคนอื่น สิทธิในการอยู่ร่วมกัน

สิทธิ หรือสิทธิในทางกฎหมาย เป็นประเด็นสำคัญทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยที่มักจะมีการรณรงค์เรื่องนี้นักอย่างเข้มข้นเมื่อถึงช่วงการเลือกตั้ง แต่ในความเป็นจริงแล้วสิทธิไม่ได้หมายความว่าเฉพาะสิทธิทางการเมือง แต่ยังมีถึงสิทธิของบุคคลที่จะพึงมีและพึงกระทำในเรื่องต่าง ๆ โดยไม่กระทบกระเทือนหรือละเมิดสิทธิของผู้อื่น เรื่องสั้นรางวัลพานแว่นฟ้าที่ได้รับรางวัลปี ๒๕๕๙ และ ๒๕๖๐ จำนวน ๒๕ เรื่องได้หยิบยกประเด็นสิทธิมานำเสนอไว้หลายแง่มุมทั้งในส่วนที่เป็นสิทธิส่วนบุคคล ความสัมพันธ์ระหว่างสิทธิส่วนบุคคลกับผลประโยชน์ส่วนตัว และการคำนึงถึงสิทธิของผู้อื่นเพื่อดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ในเรื่อง “สงบงในดวง” ของจันทร์ภา รัตมีทอง เรื่องสั้นรางวัลชนะเลิศประจำปี ๒๕๕๙ ได้จำลองสถานการณ์การลงคะแนนเสียงในหมู่บ้านแห่งหนึ่งเพื่อตัดสินว่าควรใช้พื้นที่ส่วนกลางที่มีอยู่ท่าอะไรระหว่างสวนหย่อมเพื่อให้ผู้สูงอายุได้พักผ่อนหย่อนใจกับสนามกีฬาที่เป็นที่ออกกำลังกายของเด็กและวัยรุ่น ผู้เขียนกำหนดให้ต้นและผองเพื่อนเป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่ยพยายามแสดงสิทธิและรณรงค์เพื่อสิทธิของตนเองอย่างตรงไปตรงมา ตามกติกา ตรงข้ามกับฝ่ายของเชิดศักดิ์ หรือสูงศักดิ์ ประธานนิติบุคคลของหมู่บ้าน และนำนวนลนำของต้นซึ่งอยู่ฝ่ายผู้ปรารถนาสวนหย่อม และมองว่าวิธีการเผชิญหน้าอย่างตรงไปตรงมาเป็นความโง่เขลา โดยเฉพาะนำนวนลมักจะสอนต้นให้เป็นคน

สงบปากสงบคำ อย่างนำตัวเองเข้าไปอยู่ท่ามกลางความขัดแย้งเพราะจะเดือดร้อน ซึ่งตามสถานการณ์ในเรื่องก็คือ น่านวลไม่ต้องการให้ต้นแสดงตัวว่าอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับลุงศักดิ์ เพราะลุงศักดิ์เป็นผู้มีทั้งอำนาจและอันตรายที่มาจากงู สัตว์เลี้ยงสวยงาม ซึ่งเป็นงานอดิเรกของเขา บุรพาเป็นผู้นำกลุ่มของตน เขาเป็นคนหนุ่มหัวก้าวหน้าที่ไม่ลังเลจะเปิดโปงความไม่ชอบมาพากลระหว่างลุงศักดิ์และคนทำสวน สิ่งที่บุรพาทำคือความพยายามที่จะรักษาและต่อสู้เพื่อสิทธิของคนที่ต้องการสนามกีฬา แต่บุรพาก็ถูกงูกัดตายเสียก่อนจะถึงวันลงคะแนนไม่กีวัน ความตายของบุรพานำความวิตกกังวลมาให้ต้นอย่างมาก เมื่อน่านวลถูกวิ่งราวกระเป๋ และเขาเองพบเสียงประหลาดในสวนหลังบ้านที่ก่ออุปาทานว่าเป็นเสียงงู ครั้นลุงศักดิ์เข้ามาตักเตือนให้ทำอะไรคิดให้ดีขึ้นจึงทำสิ่งผิดพลาดที่สุดนั่นคือ ปลอมให้สิทธิในการเลือกของตนเป็นของฝ่ายตรงข้ามด้วยการเลือกเบอร์ ๑ ซึ่งก็คือการลงมติให้สร้างสวนหย่อมไม่ใช่สนามกีฬาที่เขาต้องการ

การกระทำของต้นแสดงให้เห็นถึงความหวาดกลัวที่อยู่ในใจ ในความคิดของเขาเอง เพราะในความเป็นจริงแล้วไม่มีงูในสวนของต้น เสียงที่คิดว่าเป็นงูก็คือ ลูกบอลหนังบูบี้ที่ซ่อนตัวอยู่ใต้ไม้กระดาน เมื่อถูกเหยียบก็จะส่งเสียงฟู ๆ จนชวนประหลาดไปถึงงูเห่าที่กัดบุรพา เรื่องจึงต้องการบอกว่าอำนาจหรืออิทธิพลทางการเมืองนั้นไม่น่ากลัวเท่าความหวาดกลัวที่เราสร้างขึ้นมาจากลોકตัวเอง และเป็นตัวเรานั่นเองที่สมยอมต่ออำนาจจนละเลยการปกป้องสิทธิของเราจากการเป็นตัวแทนของความถูกต้อง

“ชัยชนะของบุญยืน” ของกฤติศิลป์ ศักดิ์ศิริ เรื่องสั้นรางวัลรองชนะเลิศปี ๒๕๖๐ เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สื่อสารประเด็นการเคารพสิทธิของตนเองและเลือกที่จะแสดงออกอย่างเหมาะสมในเวลาที่สำคัญ บุญยืนเป็นผู้หญิงที่ถูกสามีใช้อำนาจบังคับและตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ แทนเธอมาตลอด เธอเป็นช่างทำหลังที่ทำหน้าที่เมียและแม่อย่างสงบเสมอมา แม้หลายครั้งบุญยืนจะไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจและการกระทำของสามี แต่เธอก็ปล่อยให้สามีเป็นผู้นำ ไม่เคยขัดขวางสักครั้ง แต่ทว่ามีเพียงเรื่องเดียวที่บุญยืนเชื่อมั่นและแน่วแน่ว่าสามีของเธอไม่มีทางบังคับเธอได้แม้เขาจะพยายามเพียงใด ดังคำพูดที่เธอบอกกับลูกชายคนเดียวว่า “ตั้งแต่แต่งงานกับพ่อเอ็งมา นี่เป็นอิสระอย่างเดียวของแม่ แม่จะเลือกลงคะแนนให้ใคร พ่อเอ็งจะมาบังคับแม่เหมือนที่บังคับเรื่องอื่น ๆ ไม่ได้อีก เอ็งเข้าใจใช่ไหม” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ๒๕๖๐ : ๕๗) คำถามทิ้งท้ายของบุญยืนไม่เพียงถามลูกชายแต่ยังส่งถึงคนอ่านทุกคนเพื่อตอกย้ำว่า

สิทธิในคฤหาเลือกตั้งอยู่ที่เราทุกคน อย่าให้ใครมาฉกฉวยไปจากเราได้ และนั่นคือ การดำรงตนเป็นแบบอย่างของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

การเคารพสิทธิที่มีผลทางกฎหมายเป็นความชอบธรรมและไม่อาจมีใครโต้แย้ง เรื่องสันติการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าในปีก่อนหน้านี้นี้ จึงนำเสนอประเด็นสิทธิทางการเมืองของประชาชนในการเลือกตั้งอยู่บ่อยครั้ง แต่เมื่อใดก็ตามที่เป็นเรื่องระดับวิถีชีวิต หรือผลประโยชน์ส่วนตัวแล้ว ประเด็นสิทธิซึ่งหมายถึงอำนาจอันชอบธรรม กลับต้องทบทวนจุดของความชอบธรรมอยู่บ่อยครั้ง “บ้านทาสีฟ้า” ของดุสิต จักรศิวาทิตย์ เรื่องสั้นรางวัลชมเชยปี ๒๕๕๙ เป็นเรื่องสั้นที่ชวนให้ขบคิดถึงสิทธิของเราและสิทธิของคนอื่นอย่าง น่าสนใจ

“บ้านทาสีฟ้า” เป็นบ้านหลังแรกของเพื่อน ชายผู้ทำงานอย่างหนักเพื่อสร้างบ้านในฝันของครอบครัว การประกอบสัมมาอาชีพสุจริตทำให้เงินแต่ละบาทนั้นเพื่อน “ได้มาจากน้ำพักน้ำแรงของตนและความช่วยเหลือของเมียและลูก เดิมทีเพื่อนเช่าบ้านซึ่งอยู่ในที่ดินของวัด เมื่อบ้านทรุดโทรมมากขึ้นเขาจึงตัดสินใจนำเงินเก็บมาปลูกบ้านเล็ก ๆ หนึ่งหลังในที่ดินเดิมซึ่งเขาไม่มีกรรมสิทธิ์ แต่ด้วยความกลัวว่าเจ้าอาวาสจะไม่ยินยอมให้ เขาสร้างบ้านใหม่ เขาจึงแสวงงละเลย ไม่ขออนุญาตจากทางวัดซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินก่อน แม้แต่เรื่องแบบแปลนบ้านเพื่อนก็เลือกที่จะไม่ทำตามที่เทศบาลกำหนด เพราะหากต้องเว้นระยะจากฝ้ายบ้านหลังที่ติดกันถึง ๕๐ เซนติเมตรตามข้อกำหนด เขาคิดว่าตนเองจะต้องสูญเสียประโยชน์อีกไม่น้อย เพื่อนจึงเลือกที่จะเว้นเพียง ๔๐ เซนติเมตร เพื่อให้บ้านเขามีพื้นที่เพิ่มขึ้นอีกข้างละ ๑๐ เซนติเมตร ยังไม่รวมรูปทรงเสาที่เขาทำผิดข้อกำหนดเพื่อความสะดวกอีกเช่นกัน “ผิดระเบียบบ้างนิด ๆ หน่อย ๆ คงไม่มีใครถึงกับเอาเป็นเอาตาย” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ๒๕๕๙ : ๑๒๗) คือความคิดของเพื่อน แต่เมื่อถึงเวลาตรวจรับงานก่อสร้างการถกกลับไม่เป็นอย่างที่คิด เจ้าหน้าที่เทศบาลไม่เห็นอนุญาตให้เขาเพราะความผิดที่เขาคิดว่า “นิด ๆ หน่อย ๆ” นั่นเอง เรื่องจบลงที่ครอบครัวของเพื่อนตัดสินใจขึ้นราคากว่ายี่สิบเปอร์เซ็นต์เพราะพวกเขาต้องการที่จะหาเงินมาชดเชยเงินสองหมื่นบาทที่เสียไป เพื่อแลกกับลายเซ็นอนุญาตของเจ้าหน้าที่เทศบาลนั่นเอง

พฤติกรรมของเพื่อนแสดงถึงความสับสนระหว่างการรักษาสิทธิส่วนบุคคลกับการรักษาผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่อนเลือกละเลยทั้งกฎหมายและศีลธรรม ซึ่งไม่อาจนับว่าเป็นความเข้าใจเรื่องสิทธิอย่างแท้จริง แม้ว่าตอนเริ่มต้นสร้างบ้านเพื่อนจะพยายาม

ปกป้องสิทธิ์ของตน โดยไม่ยอมจ่ายเงินพิเศษใด ๆ เพื่อให้การยื่นขอแบบแปลนและใบอนุญาตก่อสร้างของเขาได้รับเร็วขึ้น เขายินดีที่จะรอและปล่อยให้กระบวนการเป็นไปตามขั้นตอน แต่เมื่อถึงเวลาก่อสร้างจริง เขากลับทำทุกทางเพื่อให้ตนเองได้ประโยชน์สูงสุด การกระทำของเพียนคือการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนที่ผู้คนในสังคมมากมายถือปฏิบัติ โดยอ้างว่าเป็น “การรักษาสิทธิ์” เรื่องแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความพยายามปกป้องผลประโยชน์ของตนเองของเพียนแม่เพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็เป็นการเอาวัดเอาเปรียบผู้อื่น ดังที่เพียนสร้างบ้านบนที่ดินของวัดโดยไม่ได้รับอนุญาต หรือแม้แต่การตัดสินใจขึ้นค่ากล้วยเตี้ยเพราะต้องการได้เงินที่เสียไปกลับมา ก็เป็นการเอาเปรียบผู้บริโภค และหากทุกคนคิดและทำเหมือนเพียนจะไม่เพียงแต่เกิดการเอาวัดเอาเปรียบที่สืบทอดเป็นปลาใหญ่กินปลาเล็กไปเรื่อย ๆ แต่ยังเป็นการเปิดโอกาสให้เกิดการฉ้อราษฎร์บังหลวง และทำให้ข้าราชการสามารถแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเองได้ เหมือนที่เพียนคิดว่า “...ดูเหมือนมันเป็นพิมพ์เขียวที่ถูกกำหนดไว้แล้ว เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่จะดำเนินไปอย่างไม่อาจเปลี่ยนแปลง” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ๒๕๕๙ : ๑๓๐) ซึ่งแท้จริงแล้วความเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนของคนเราต่างหากที่เป็นอุปสรรคสำคัญในการร่างพิมพ์เขียวสินบนที่เกิดขึ้นในสังคมทุกวันนี้

การไม่แสวงหาประโยชน์ให้ตนเองในนามของการรักษาสิทธิ์ เป็นบุญแจสำคัญที่จะนำสังคมไปสู่การปราศจากคอร์รัปชัน แต่เพียงเท่านั้นคงยังไม่พอ หากเราต้องการให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข การเคารพสิทธิ์ของผู้อื่นจึงเป็นสิ่งจำเป็น “คนคิดเลข” ของ ไซมิต มโนมัยอุดม เรื่องสั้นรางวัลชมเชย พ.ศ. ๒๕๖๐ นำเสนอประเด็นนี้ไว้อย่างชัดเจน เมื่อคนคิดเลขมีพฤติกรรมที่แตกต่างกับเพื่อนร่วมงานคนอื่น นั่นคือ เขาชอบหยิบกระดาษมาคิดเลขทุกครั้งที่มีเวลาว่าง ความไม่เหมือนคนอื่นนี้เองที่ทำให้เขาถูกมองด้วยแววตาสงสัย เคลือบแคลง จนถึงไม่ไว้วางใจ บริษัทจึงตั้งคณะกรรมการสอบสวนเขาอย่างจริงจัง และพบว่าการคิดเลขเป็นเพียงกิจกรรมยามว่างของเขาเท่านั้น ไม่ได้เป็นอันตรายนหรือผิดแผกไปจากความชอบอื่น ๆ ของคนอื่นแต่อย่างใด จากนั้นมาอีกหลายปีทุกคนในบริษัทต่างรู้จักเขาในฐานะคนคิดเลขที่เป็นพนักงานที่รับผิดชอบงานของบริษัทอย่างดี การคิดเลขของเขากลายเป็นส่วนหนึ่งของตัวเขาที่ทุกคนยอมรับ ไม่มีใครอยากรู้ว่าในกระดาษของเขาเขียนอะไร เลขที่คิดออกมานั้นได้จากไหน ไม่มีสายตาจับจ้อง จับผิดอีกต่อไป เขาจึงทำงานอย่างมีความสุข

การให้ความสนใจความแตกต่างหรือคนที่แตกต่างกับเรานับเป็นเรื่องปกติของมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคม การอยู่ร่วมกันในสังคมจำเป็นต้องมีวิถีปฏิบัติร่วมกัน แต่การยอมรับวิถีปฏิบัติร่วมกันของสังคมมิใช่การทำให้คนที่แตกต่างกลายเป็นคนนอกหรือเป็นคนอื่นในสังคม เพราะบุคคลย่อมมีสิทธิ์ที่จะเป็นตัวของตัวเองโดยไม่กระทำความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น เช่นเดียวกับคนคิดเลข ความแตกต่างของเขาอาจเรียกความสนใจและเป็นที่จับจ้องของผู้คน แต่ตราบดีที่การคิดเลขของเขาไม่ได้ก่ออันตรายหรือสร้างความเดือดร้อนให้แก่ผู้อื่น เขาก็ยังมีสิทธิ์ที่จะคิดเลขต่อไป และทุกคนรอบข้างก็ควรเคารพสิทธิ์ของเขา

“ใจในใจ” ของชัมยพร มาลัยตัดเป็นอีกเรื่องหนึ่งที่ทำให้เห็นความแตกต่างทางความคิดโดยเฉพาะความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งหากทุกคนเอาแต่จับจ้อง มองกันและกันในแง่ร้ายไม่ยอมรับสิทธิ์ของผู้อื่นที่สามารถคิดต่างจากตน สังคมก็จะมีแต่ความหวาดระแวง เหมือนดังที่สมดวงคิดว่าก้องเพื่อนวัยเด็กที่มีความคิดเห็นทางการเมืองตรงข้ามกับเขา เป็นผู้ปล่อยข่าวลือทำลายชื่อเสียงผักปลอดสารพิษจากไร่ของสมดวง ทั้งที่จริงแล้วผู้ทำคือ พ่อค้าคนกลางที่เสียผลประโยชน์จากการที่สมดวงรวมกลุ่มชาวบ้านทำการเกษตร เพื่อต่อรองราคาพืชผลในตลาด ผู้เขียนเรื่องให้ก้องกลับเป็นผู้ช่วยสืบจนสามารถจับตัวผู้บงการและสมดวงก็เปลี่ยนความคิดที่มีต่อก้อง ยอมเปิดใจรับความแตกต่างที่ไม่จำเป็นต้องนำไปสู่ความขัดแย้งเสมอไป

ความแตกต่างเกิดขึ้นและดำรงอยู่ในสังคมเสมอ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องรสนิยมหรือความชอบส่วนตัว ดังเรื่อง “คนคิดเลข” หรือความแตกต่างของความคิดทางการเมืองในเรื่อง “ใจในใจ” แต่การจัดการกับความแตกต่างที่เกิดขึ้นเหล่านี้ต่างหากที่เป็นสิ่งสำคัญ เพราะความแตกต่างจะไม่กลายเป็นปัญหา หากเรายอมรับและเคารพสิทธิ์ของคนอื่นเท่ากับเคารพตัวเราเอง

ความแตกต่างที่ไม่แตกแยกเป็นประเด็นสำคัญหนึ่งที่จะนำไปสู่ความปรองดองซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ข้อที่สี่ที่เพิ่มขึ้นมาของการจัดประกวดเรื่องสั้นพานแว่นฟ้าปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐ ด้วยเหตุนี้จึงปรากฏเรื่องสั้นอีกจำนวนหนึ่ง ที่แสดงให้เห็นถึงความแตกต่างทางความคิดที่กลายเป็นความขัดแย้ง เมื่อคนใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันในสังคม แม้แต่คนที่เห็นพ้องกันความขัดแย้งเหล่านั้นจะทวีความรุนแรงขึ้นเมื่อมีผลประโยชน์เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยเฉพาะผลประโยชน์ของคนที่ต้องการประโยชน์จากความขัดแย้งนั้น ดังที่ปรากฏใน “เหตุการณ์สามัญ (กรณีศึกชิงปลากรอบ)” ของนภดล พลกุล และ “มือฉกาภเขียน” ของ

จันทร์ภา รัศมีทอง เรื่องสั้นสองเรื่องที่ได้รับรางวัลในการประกวดปี ๒๕๖๐ เล่าถึงความขัดแย้งระหว่างพี่น้อง เรื่องแรกเป็นความขัดแย้งที่เป็นผลพวงมาจากความคิดต่างทางเมือง จึงทำให้ลูกพี่ลูกน้องสองคนสะสมความไม่พึงพอใจกันและกันไว้ เมื่อเกิดปัญหาแย่งปลากะป๋องที่นักรบเมืองนำมามอบให้ชาวบ้านที่กำลังประสบภัย แต่เป็นการให้เฉพาะชาวบ้านที่อยู่ฝ่ายตน จึงเป็นชนวนนำไปสู่การใช้ความรุนแรง เมื่อเป็นคดีความความเป็นลูกพี่ลูกน้องที่ควรจะประนีประนอมกันได้ก็กลับถูกปลุกปั่นโดยผู้หาผลประโยชน์ตัวจริง นั่นคือนักรบเมืองที่หนุนหลังแต่ละฝ่าย ความขัดแย้งอันเป็นเรื่องระดับธรรมดาจึงไม่ธรรมดาอีกต่อไป เช่นเดียวกับในเรื่องที่สอง “มือฉกภาพเขียน” การศึกษา ฐานะสภาพแวดล้อมทำให้พี่น้องสองคนคิดต่างกัน แต่ความรุนแรงของสถานการณ์ทวีขึ้นทุกครั้งเมื่อลุงผู้เป็นทั้งญาติผู้ใหญ่และเป็นคนกลางเข้ามาสื่อสารเรื่องต่าง ๆ แทนการเผชิญหน้ากันของสองพี่น้อง ที่เป็นเช่นนั้นเพราะลุงคือ คนที่ได้ผลประโยชน์มากที่สุดจากความขัดแย้งของสองพี่น้อง

ปัญหาเรื่องสิทธิ์ส่วนบุคคลและความขัดแย้งระหว่างคนที่เห็นต่างกันคงไม่มีวันไปสู่ความปรองดองได้ ตราบใดที่เรายังเห็นว่าสิทธิ์หรือสิ่งที่เราควรได้สำคัญกว่าสิ่งที่ผู้อื่นควรได้ ความเข้าใจและการหันหน้าเข้าหากันเป็นสิ่งที่สังคมไทยคาดหวังในช่วงเวลาที่ผ่านมา และเช่นกันกับความคาดหวังของภาครัฐที่สนับสนุนการประกวดเรื่องสั้นการเมืองพานแว่นฟ้า สถานการณ์ทางการเมืองที่นำคนไทยไปสู่ความแตกแยกในช่วงเวลาเกือบครึ่งทศวรรษ ๒๕๕๐ ดูเหมือนกำลังคลายตัวลง ประจวบเหมาะกับการที่เรื่องสั้นชนะเลิศการประกวดเรื่องสั้นรางวัลพานแว่นฟ้าในปี ๒๕๖๐ นำเสนอประเด็นความปรองดอง ใน “ภาพที่คอมโพสิชั่น (ไม่เคย) ลงตัว” ของปะการัง แสดงให้เห็นปัญหาความไม่ลงรอยกันของพี่น้อง ที่ต่างฝ่ายต่างคิดว่าอีกคนคือคนที่สำคัญและได้รับความรักจากพ่อมากกว่า ทำให้พวกเขาเห็นทางและไม่พูดกันอยู่หลายปี แต่เมื่อวันหนึ่งที่ชายยอมพูดคุยกับน้องชายและขอให้น้องทำเพื่อส่วนรวม เพื่อครอบครัวโดยถ่ายภาพครอบครัวร่วมกันอีกครั้ง หลังจากที่เคยถ่ายไว้เมื่อหลายปีก่อน แต่ครั้งนั้นพี่ชายไม่ได้อยู่ในภาพ ซึ่งภาพครอบครัวที่ไม่มีพี่ชายเป็นภาพที่คอมโพสิชั่นหรือองค์ประกอบของภาพไม่ลงตัวตามที่ชนะของพ่อ การโทรมาขอร้องแถมสิ่งของพี่ชายในครั้งนี้เปิดโอกาสให้สองพี่น้องได้ปรับความเข้าใจกัน พี่ชายยอมรับผิดที่ในอดีตเขาเคยทำให้น้องชายไม่พอใจและหายไป ในวันที่ครอบครัวถ่ายภาพร่วมกันครั้งแรก รวมถึงเผยความลับที่ซ่อนอยู่เบื้องหลัง

ภาพครอบครัวที่ถูกฉีกเป็นสองส่วนว่า คนที่ฉีกภาพนั้นคือพี่ชายเอง ไม่ใช่พ่ออย่างที่น้องชายเข้าใจ เหตุผลที่ฉีกเป็นเพราะเขาอิจฉาน้องชายที่มีโอกาสได้ถ่ายรูปครอบครัว ความน้อยใจ ความเสียใจที่น้องชายเคยคิดว่าพ่อรักตนน้อยกว่าพี่ชายมลายหายไปทุกคนในครอบครัวจึงได้ถ่ายภาพที่คอมโพสิชั่นลงตัวร่วมกันอีกครั้ง

บางทีอาจไม่ใช่เพียงการรู้จักใช้สิทธิ์ ไม่ใช่เพียงการยอมรับความแตกต่างที่จะทำให้ภาพของสังคมไทยลงตัว แต่อาจเป็นการคิดและการทำเพื่อส่วนรวมต่างหากที่ขาดหายไป คนไทยทุกคนคงกำลังเฝ้ารอให้ภาพคอมโพสิชั่นของเราลงตัวเสียที

ความซื่อสัตย์คือสมบัติของพลเมืองดี

หากการรู้จักขอบเขตของสิทธิ์ส่วนบุคคลคือหัวใจสำคัญของความเข้าใจการเมืองในระบอบประชาธิปไตย “หน้าที่” ก็คือความรับผิดชอบที่มาร่วมกัน เพราะคงเป็นไปได้ที่เราจะอ้างสิทธิ์โดยละเลยความรับผิดชอบต่อหน้าที่ของเรา การนำเสนอภาพหน้าที่ของบุคคลที่ปรากฏในเรื่องสั้นพวนแวนฟ้า พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๐ เน้นไปที่ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตน ซึ่งความซื่อสัตย์ก็เป็นหนึ่งในค่านิยมหลัก ๑๒ ประการที่รัฐบาล ศสช. ปรนรังคืออย่างมากตั้งแต่เริ่มเข้ามาบริหารประเทศ ด้วยการปลูกฝังโดยตรงผ่านระบบการศึกษาในรายวิชาหน้าที่พลเมือง และการสร้างจิตสำนึกโดยอ้อมผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น เพลงและภาพยนตร์สั้นที่เกี่ยวกับค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ

ค่านิยมหลัก ๑๒ ประการที่รัฐกำหนดไว้ ประกอบด้วย ๑) ความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ๒) ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม ๓) กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูอาจารย์ ๔) ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม ๕) รักษาวัฒนธรรมและประเพณีไทยอันดีงาม ๖) มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ หวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน ๗) เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง ๘) มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่ ๙) มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ๑๐) รู้จักดำรงตนอยู่โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ๑๑) มีความเข้มแข็งทั้งร่างกายและจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา ๑๒) คำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง

ค่านิยมทั้ง ๑๒ ประการนี้ได้รับการบรรจุไว้ในสาระของรายวิชาหน้าที่พลเมืองที่

รัฐบาล คสช. ส่งเสริมให้เยาวชนเรียนรู้อ เพื่อสร้างคนไทยที่เข้มแข็งและนำไปสู่การสร้างประเทศที่เข้มแข็งด้วยเช่นกัน (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ๒๕๕๗ : ๑-๒)

สิ่งที่น่าสนใจก็คือเรื่องสั้นพานแว่นฟ้าปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐ นำเสนอประเด็นความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ด้วยเช่นกัน และความซื่อสัตย์นั้นยังปรากฏพร้อมกับการมีอุดมการณ์ของตัวละครที่ปรารถนาให้สังคมมีแต่ความถูกต้อง ดีงาม ดังในเรื่อง “อะไรก็ช่าง” ของ สุริยา แคนลำโขง (ปี ๒๕๖๐) และ “ลูกชายขาพิการของช่างไม้” ของอุเทน พรมแดง (ปี ๒๕๕๙) ซึ่งเรื่องสั้นทั้งสองเรื่องนี้นำเสนอภาพแทนของความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่อย่างชัดเจนและตรงไปตรงมาที่สุด กล่าวคือ ในเรื่อง “อะไรก็ช่าง” เล่าถึงนายช่างคนหนึ่งที่ทำงานอย่างซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ที่เขารับผิดชอบ เขากำลังมีแวจะรุ่งเรื่องในสายงานเอกชน แต่เป็นเพราะความรักแม่จึงทำให้เขายอมเปลี่ยนมารับราชการที่ได้เงินเดือนน้อยกว่า แต่เขาก็ไม่เคยทุจริตเพื่อให้ได้เงินพิเศษมาชดเชย ความสำเร็จของนายช่างแม้ไม่อาจวัดได้ด้วยวัตถุ ของมีราคา บ้านช่องหรือรถยนต์ที่โก้หรู แต่ก็วัดได้จากความรักและความเคารพที่ชาวบ้านมีต่อเขา เพราะเขาเป็นคนดี มีน้ำใจ มีจิตอาสาคอยช่วยเหลือชาวบ้านอยู่เสมอ เมื่อถึงวันที่เคราะห์ภัยมาเยือนเพราะเขาไม่ยอมเซ็นอนุมัติงานที่ไม่ได้มาตรฐาน บ้านพักข้าราชการของเขาจึงถูกวางเพลิง ชาวบ้านรวบรวมเงินจำนวนหนึ่งมาให้แก่เขา เพื่อช่วยเหลือและเป็นกำลังใจให้เขารักษาความดีและความซื่อสัตย์ของเขาต่อไป

“อะไรก็ช่าง” เดินเรื่องอย่างเรียบง่าย ตามแนวทางของค่านิยมประการที่ ๒ ที่ว่าด้วยความซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม แสดงให้เห็นการยึดมั่นในคุณงามความถูกต้องที่จะนำความยกย่องนับถือมาสู่ตน เช่นเดียวกับเรื่อง “ลูกชายขาพิการของช่างไม้” ที่แสดงให้เห็นว่าความพิการไม่ใช่อุปสรรคของการมีอุดมการณ์ที่จะทำในสิ่งที่ถูกต้อง ชายขาพิการเป็นลูกของช่างไม้ ซึ่งได้รับการปลูกฝังมาแต่เล็ก ว่าคนเราต้องซื่อตรงเหมือนแผ่นไม้ที่ไม่คดงอ เขาก็ไม่เคยใช้ความพิการของตนเป็นข้ออ้างทำสิ่งที่จะอานวยความสะดวกสบายแก่ตนเองเป็นพิเศษ เช่น จอดรถในที่ห้ามจอด แต่เขาจะยอมเดินไกลขึ้น แม้จะด้วยความยากลำบากมากขึ้น การใช้ชีวิตในด้านอื่น ๆ ก็ไม่ต่างกัน เขาซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ไม่ใช่ประโยชน์จากตำแหน่งของตน ใช้ทรัพย์สินของบริษัทเพื่อหารายได้ให้แก่ตัวเองทั้งที่ตนเองกำลังลำบาก ความซื่อสัตย์และซื่อตรงของชายขาพิการถูกบรรยายประณามว่าโง่ แต่เขาก็ยังภูมิใจที่สามารถสอนลูกชายคนเดียวของตัวเองให้ซื่อตรงได้ไม่ต่างจากที่พ่อสอนเขา

วรรณกรรม กล่าวคือ ในช่วงเวลาที่ประเทศไทยปกครองโดยรัฐบาลทหาร รัฐบาลจึงใช้พื้นที่วรรณกรรมประกาศนโยบายและอุดมการณ์ของรัฐผ่านการคัดเลือกวรรณกรรมเพื่อรับรางวัลที่รัฐเป็นผู้สนับสนุน แต่ในอีกด้านหนึ่งก็แสดงให้เห็นถึงทัศนะของนักเขียนและอาจรวมถึงกรรมการผู้คัดเลือกที่พยายามต่อรองกับข้อจำกัดด้านกรอบเนื้อหา เพื่อแสดงให้เห็นถึงการมองเห็นภาพที่พลเมืองจากสายตาประชาชน ซึ่งในสองปีที่ผ่านมาเนื้อหาและแนวคิดของเรื่องสั้นพานแว่นฟ้าเน้นหนักไปที่ประเด็นสิทธิและหน้าที่

การที่เรื่องสั้นรางวัลพานแว่นฟ้า ปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐ เลือกพูดถึงประเด็นสิทธิและหน้าที่ที่เป็นประเด็นสำคัญทั้งที่ในคำนิยามหลัก ๑๒ ประการที่สัมพันธ์กับหน้าที่พลเมือง ยังมีคุณธรรมอีกหลายประการให้พูดถึง ย่อมสื่อถึงทัศนคติหรือการมองการเมืองไทยของนักเขียนว่า บางทีสิ่งที่สังคมและการเมืองไทยต้องการที่สุดในเวลานี้อาจเป็นเพียงการรู้จักและเข้าใจสิทธิของตนเองและการเคารพสิทธิของผู้อื่น การยอมรับความแตกต่างที่ดำรงอยู่ในตัวมนุษย์และในสังคมเพื่อให้อยู่ร่วมกันได้อย่างเป็นสุข และความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ของตนเอง เพราะความซื่อสัตย์จะเป็นเกราะป้องกันการทุจริตที่จะสร้างความเสียหายให้แก่ประเทศชาติได้อย่างใหญ่หลวง

สิ่งที่น่าสนใจในภาพหน้าที่พลเมืองที่เหมือนจะขาดมิตินี้ คือ ทัศนะของสังคมต่อเรื่องสิทธิ หน้าที่ และความซื่อสัตย์ คนบางส่วนในสังคมมักอ้างสิทธิส่วนบุคคล ทั้งที่จริงแล้วเป็นเรื่องการรักษาผลประโยชน์ส่วนตน บ่อยครั้งที่หน้าที่การงานถูกใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์เหล่านั้น โดยปราศจากจิตสำนึกรับผิดชอบต่อส่วนรวม และที่ร้ายที่สุดคงเป็นการตีค่าความซื่อสัตย์ว่าเป็นความเขลา ซึ่งจะหล่อเลี้ยงระบบคอร์รัปชันให้ดำรงอยู่ได้ในทุกแวดวงของสังคมไทย เนื้อหาและแนวคิดในเรื่องสั้นพานแว่นฟ้า ปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐ จึงไม่ใช่เพียงการบอกว่าหน้าที่พลเมืองคืออะไร แต่เป็นการแสดงให้เห็นว่าการปฏิบัติตามหน้าที่พลเมืองจะช่วยแก้ปัญหาสังคมได้อย่างไร

เรื่องสั้นพานแว่นฟ้ากับกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ

รางวัลวรรณกรรมพานแว่นฟ้าเป็นรางวัลวรรณกรรมเดียวของประเทศไทยที่สนับสนุนและส่งเสริมวรรณกรรมการเมืองโดยตรง และด้วยระยะเวลาที่ต่อเนื่องของ

๑๓๘ นันทวัลย์ สุนทรภาระสภิตย์

การจัดประกวดจึงทำให้รางวัลพานแว่นฟ้ามีบทบาทต่อวงวรรณกรรมและเป็นเครื่องมือถ่ายทอดอุดมการณ์ของรัฐสู่ประชาชนด้วยเช่นกัน

ในทางทฤษฎีวรรณกรรมเป็นเครื่องมือสำคัญอย่างหนึ่งในการเผยแพร่อุดมการณ์ ไม่ได้จำกัดว่าต้องเป็นอุดมการณ์ทางการเมืองเท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงอุดมการณ์อื่นในชีวิต เช่น การใช้ชีวิตให้คุ้มค่าคือการต้องเดินทางหาประสบการณ์ เป็นอุดมการณ์สำคัญของวรรณกรรมแนวท่องเที่ยว หรือการผลิตซ้ำภาพชีวิตที่ประสบความสำเร็จโดยต้องมีบ้าน มีรถ มีเงินเดือนสูง ๆ ดังที่ปรากฏในนวนิยายรักพาฝัน ก็เป็นแรงผลักดันให้ผู้อ่านให้คุณค่ากับอุดมการณ์ชีวิตแบบทุนนิยมที่ต้องสะสมวัตถุเพื่อประกาศความสำเร็จของตนเอง และแน่นอนว่าพวกเขาเชื่อโดยสนิทใจว่านั่นคือเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิตหาได้เกี่ยวข้องกับกลไกทางเศรษฐกิจทุนนิยมแต่อย่างใด

หลุยส์ อัลตุสแซร์ (Luis Althusser) นักคิดสายมาร์กซิสม์ใหม่ได้อธิบายประเด็นดังกล่าวไว้ว่า รัฐมีกลไกการควบคุมที่สำคัญอยู่สองประเภท คือ กลไกการกดขี่ปราบปรามของรัฐ (the Repressive State Apparatus หรือ RSA) ซึ่งมาในรูปของกฎหมาย ข้อบังคับ การใช้อำนาจโดยตรงของรัฐต่อประชาชนเพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และกลไกอีกชนิดหนึ่งที่ทำานคู่ขนานกันนั่นคือ กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ (the Ideology State Apparatuses หรือ ISAs) ซึ่งประกอบด้วยสถาบันทางสังคม ศิลปะ วรรณกรรม สื่อมวลชน กีฬา และแม้แต่ระบบการศึกษาที่ผลิตและผลิตซ้ำความหมายและค่านิยมเพื่อให้ประชาชนคิดว่าควรมีปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมรอบ ๆ ตัวอย่างไร (เบลซีย์ ๒๕๔๙ : ๔๙-๕๐) ในชีวิตปกติผู้คนมักหลีกเลี่ยงที่จะข้องแวะกับกลไกกดขี่ปราบปรามของรัฐซึ่งทำให้สังคมอยู่ในระเบียบและถือเป็นข้อตกลงร่วมกันว่าสมาชิกของสังคมจะต้องปฏิบัติตามกลไกดังกล่าว ตรงข้ามกับกลไกทางอุดมการณ์ที่ผู้คนมักจะไม่รู้ตัวว่ากำลังถูกควบคุม เพราะสถาบันและสื่อกลางที่คอยผลิตซ้ำอุดมการณ์ถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ของความรู้สึกนึกคิดของผู้คน

ในเรื่องสั้นพานแว่นฟ้าจุดมุ่งหมายและการก่อเกิดรางวัลนี้เป็นเครื่องบ่งชี้ในตัวถึงความพยายามของภาครัฐที่จะใช้วรรณกรรมเป็นสื่อในการถ่ายทอดอุดมการณ์ประชาธิปไตยสู่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องสั้นการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า พ.ศ. ๒๕๕๙-๒๕๖๐ ที่มีกำหนดแนวคิดหน้าที่พลเมืองไว้อย่างชัดเจนและคงไม่ใช่ความบังเอิญที่แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับนโยบายการจัดการเรียนรู้อิชาวนาที่พลเมืองที่คณะรักษา

ความสงบแห่งชาติกำหนดให้สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษาและสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) จัดแนวทางการจัดการเรียนรู้อายวชิษาหน้าที่พลเมือง ตั้งแต่ปี ๒๕๕๗ โดยจุดเน้นและขอบข่ายของรายวิชาได้แก่

๑) ความเป็นไทย ซึ่งแบ่งเป็นลักษณะที่ดีของคนไทย คือการมี มารยาทแบบไทย กตัญญูกตเวที เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเสียสละ

๒) รักษาดี ยึดมั่นในศาสนา และเทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์

๓) ความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ประกอบด้วยการดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง

๔) ความปรองดอง สมานฉันท์ คือการอยู่ร่วมกันในสังคมแห่ง ความหลากหลาย และการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี

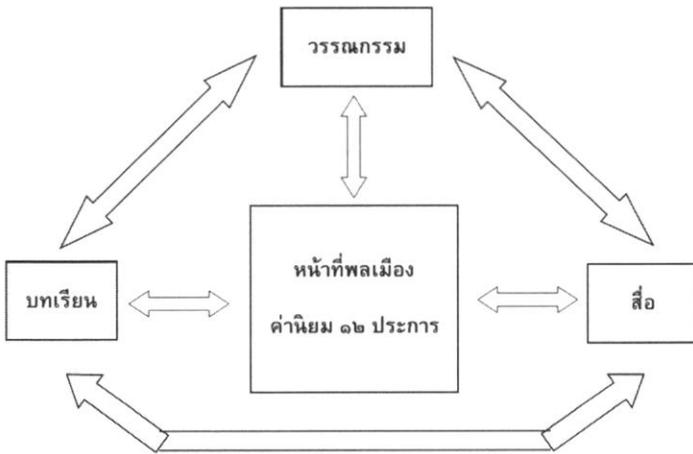
๕) ความมีวินัยในตนเอง ซื่อสัตย์สุจริต ขยันหมั่นเพียร อดทน ใฝ่หาความรู้ ตั้งใจปฏิบัติหน้าที่ และยอมรับผลของการกระทำของตนเอง

(สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒๕๕๗ : ๕)

จะเห็นว่าจุดเน้นโดยเฉพาะข้อ ๓ และข้อ ๔ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการจัดประกวดวรรณกรรมรางวัลพานแว่นฟ้าอย่างชัดเจน ยิ่งกว่านั้นทั้งเนื้อหาของรายวิชาหน้าที่พลเมืองและการนำเสนอแนวคิดหน้าที่พลเมืองที่ปรากฏในเรื่องสั้นพานแว่นฟ้า ปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐ ยังเป็นไปในทิศทางเดียวกับค่านิยมหลัก ๑๒ ประการที่ คสช. ได้รณรงค์ไว้ตั้งแต่ช่วงแรกที่เข้ามาบริหารประเทศ แม้ไม่อาจกล่าวได้ว่าเรื่องสั้นการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าเป็นกลไกทางอุดมการณ์ที่สำคัญของรัฐ แต่คงไม่ผิดหากจะกล่าวว่ารางวัลวรรณกรรมการเมืองพานแว่นฟ้าได้ถูกนำเข้ามาผนวกเป็นส่วนหนึ่งของการถ่ายทอดอุดมการณ์ของรัฐสู่ประชาชนอีกทางหนึ่ง ไม่ต่างกับเพลงและภาพยนตร์ ๑๒ เรื่องที่กล่าวถึงค่านิยม ๑๒ ประการซึ่งปัจจุบันยังคงเผยแพร่ทางยูทูบ หรือเพลง “คืนความสุขให้ประเทศไทย” ที่เป็นเสมือนธงนำคำสัญญาของ คสช. ให้อยู่ในความจำ และความคิดคำนึงของคนไทยเสียยิ่งกว่าปาฐกถาของหัวหน้า คสช.เอง

หากพิจารณาในแง่ของระยะเวลาจะเห็นว่า ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง การเพิ่มวิชาหน้าที่พลเมืองเป็นรายวิชาเพิ่มเติมในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน

พุทธศักราช ๒๕๕๗ มีผลบังคับใช้ภายในปีเดียวกับการทำรัฐประหารของ คสช. และในปีนั้นเองก็มีการประกาศยกเลิกการจัดประกวดวรรณกรรมรางวัลพานแว่นฟ้าดังกล่าวมาแล้ว และถัดจากนั้นอีกสองปีการประกวดเรื่องสั้นพานแว่นฟ้าก็เกิดขึ้นอีกครั้งภายใต้กรอบแนวคิดหน้าที่พลเมือง การเว้นระยะหรือหยุดพักการจัดประกวดเรื่องสั้นการเมืองของสำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรเป็นระยะเวลา ๒ ปีนั้น อาจไม่ใช่เพียง “เพื่อความเหมาะสมของสถานการณ์ทางการเมือง” ดังที่ระบุไว้ในคำประกาศ แต่อาจเป็นการทิ้งช่วงเวลาให้กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐได้ทำงานผ่านสื่อต่าง ๆ เสียก่อน ไม่ว่าจะป็นรายการเดินหน้าประเทศไทย เอกสารเผยแพร่ความรู้เรื่องวิชาหน้าที่พลเมืองของ สฟฐ. ที่สามารถสืบค้นได้ทางอินเทอร์เน็ต ภาพยนตร์สั้นเสนอค่านิยมหลัก ๑๒ ประการ เฉลิมพระเกียรติในหลวงรัชกาลที่ ๙ ที่ออกฉายเมื่อปี ๒๕๕๗ และเพลงค่านิยม ๑๒ ประการที่ขับร้องโดยศิลปินชื่อดัง โดยการสนับสนุนของกระทรวงวัฒนธรรม ถ้าถอดกลไกการทำงานของอุดมการณ์ชุดหน้าที่พลเมืองเป็นแผนภาพอาจได้ดังนี้

จากภาพจะเห็นว่าอุดมการณ์หน้าที่พลเมืองและค่านิยม ๑๒ ประการที่รัฐต้องการปลูกฝังถูกส่งผ่านบทเรียน สื่อ และวรรณกรรม แต่การสื่อสารอุดมการณ์นี้ไม่ได้ทำโดยตรงจากรัฐเพียงฝ่ายเดียว ยังเกิดกลไกการสื่อสารอุดมการณ์ขึ้นภายในตัวบทที่ถูกผลิตขึ้นมาในรูปแบบที่ต่างกันอีกด้วย เช่น นักเขียนได้สืบค้นข้อมูลหน้าที่พลเมืองจากเอกสารแนวทางการจัดการเรียนรู้รายวิชาหน้าที่พลเมือง ซึมซับผ่านสื่อบันเทิงเพลงและ

ภาพยนตร์ก่อนที่จะสร้างสรรค์งานเขียนส่งเข้าประกวดรางวัลพานแว่นฟ้า และในทางกลับกันทั้งบทเรียน วรรณกรรมและสื่อก็ทำหน้าที่หล่อเลี้ยงและค้ำจุนอุดมการณ์ชุดหน้าที่พลเมืองให้คงอยู่ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม บทบาทของภาครัฐต่อการจัดประกวดรางวัลวรรณกรรมพานแว่นฟ้าเป็นเพียงผู้สนับสนุน มิใช่ผู้ผลิตวรรณกรรมเอง แม้ในคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการรางวัลพานแว่นฟ้าจะประกอบด้วยตำแหน่งทางการเมือง เช่น เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร เลขาธิการวุฒิสภา เป็นต้น แต่ในปัจจุบันไม่มีผู้ดำรงตำแหน่งดังกล่าว เนื่องจากประเทศไทยปกครองโดยรัฐบาลที่มาจากกาแต่งตั้งของ คสช. และในช่วงเวลานี้ยังไม่ปรากฏข่าวการแทรกแซงผลการตัดสินของกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ได้รับความร่วมมือจากสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย สมาคมภาษาและหนังสือในพระบรมราชูปถัมภ์ และนักวิชาการด้านวรรณกรรมจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ การอาศัยความร่วมมือจากกรรมการผู้เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรม ช่วยสร้างความน่าเชื่อถือและความชอบธรรมให้แก่ตัวรางวัลเอง ซึ่งจุดนี้คือพื้นที่ที่เปิดให้วรรณกรรมพานแว่นฟ้าสามารถทำหน้าที่ที่มากกว่าการเป็นกระบอกเสียงให้แก่รัฐบาล แตกต่างกับเพลงและภาพยนตร์ที่เป็นโครงการในการกำกับดูแลของรัฐบาล

เรื่องสั้นสองเรื่องที่ได้รับรางวัลชมเชยจากเวทีพานแว่นฟ้าคือ “ในวันที่ห้องแห่งความลับถูกเปิด” ของปองวุฒิ วุจิระชาคร (ปี ๒๕๕๙) และ “กล่องสมบุรณ์แบบ” ของ วุฒินันท์ ชัยศรี (ปี ๒๕๖๐) เผยให้เห็นการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล โดยเฉพาะในประเด็นการลิดรอนสิทธิของพลเมือง “ในวันที่ห้องแห่งความลับถูกเปิด” ได้เล่าถึงปรากฏการณ์แปลกประหลาดในโลกไซเบอร์ที่วันหนึ่งบรรดาห้องลับ แชนลลับทั้งหลายถูกเปิดเผยอย่างไม่รู้สาเหตุ ไม่ว่าจะตั้งค่าความเป็นส่วนตัวให้ลับเฉพาะเพียงใด แต่ข้อมูลทั้งหมดที่อยู่ในห้องนั้นก็กลับเปิดเผยต่อสาธารณะ ให้ผู้คนเข้ามาสอดส่องชุดข้อมูลอย่างไม่ทางป้องกันได้ ตัวละครเอกนพดลเป็นหนึ่งในบุคคลที่วันเกรงต่อการที่ห้องแห่งความลับถูกเปิดเพราะเขาและเพื่อนได้เคยร่วมกันแสดงความคิดเห็นทางการเมืองไว้มากมาย ความสะดอกสบายในการเข้าไปอ่านความลับของผู้อื่นทำให้สังคมมีแต่ความหวาดระแวง แม้แต่ในความสัมพันธ์ส่วนตัว นพดลก็ต้องเผชิญหน้ากับอคติทางการเมืองของว่าที่พ่อตา เมื่อรู้ความลับว่าเขาได้แสดงความคิดเห็นทางการเมืองไว้อย่างไรก็ไม่พอใจจนเขาต้องมีปากเสียงกับคนรัก สถานการณ์ตึงเครียดถึงที่สุดเมื่อเจ้าหน้าที่ฝ่ายความมั่นคงโทรมาหานพดล และเชิญเพื่อนของเขาอีกสองคนไปปรับทัศนคติ ตั้งแต่

วันนั้นนพพลต้องอยู่อย่างอกสั่นขวัญผวา แม้เรื่องจะจบลงอย่างเรียบร้อย ไม่มีการใช้ความรุนแรงแต่ชีวิตของนพพลก็ไม่อาจเหมือนเดิมได้อีกแล้ว เขาหัวน้แวงเกรงเกินกว่าจะกล้าแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอีกต่อไป เรื่องจบลงอย่างน่าสนใจว่า “เมื่อไม่เหลือพื้นที่ให้ถกเถียงอีกต่อไป สังคมจึงสงบ เรียบร้อย สะอาดสะอ้าน แต่ในขณะที่เดียวกันก็ว่างเปล่าเหลือเกิน” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ๒๕๕๙ : ๑๑๓)

เป็นที่ทราบกันดีว่าในช่วงแรกของการเข้ามาบริหารประเทศรัฐบาล คสช. มีมาตรการเรียกนักเคลื่อนไหวทางการเมือง ตลอดจนนักวิชาการจำนวนมากมาปรับทัศนคติ โดยติดตามพฤติกรรมของคนเหล่านั้นผ่านสื่อโซเชียลที่มีการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งเปรียบได้กับสถานการณ์สมมติที่เกิดในเรื่องสั้น การจบเรื่องด้วยข้อความเพียงสองบรรทัดบอกลักษณะทัศนคติของนักเขียนที่ต้องการแสดงให้เห็นว่า ความพยายามของรัฐบาลที่ต้องการให้ผู้คนเห็นพ้องไปในทิศทางเดียวกันนั้นไม่ต่างอะไรกับ “ความว่างเปล่า” ที่ไม่มีแก่นสารภายใน เพราะผู้คนถูกกลืนตรวนสิทธิ์ที่จะคิด สิทธิ์ที่จะวิพากษ์วิจารณ์ ความสงบเรียบร้อยที่เกิดขึ้นจึงเป็นเพียงการกลบฝังความเห็นต่างไว้ด้วยความหวาดกลัวของรัฐและของผู้คนทั่วไป

เรื่องสั้นอีกเรื่องที่เสนอประเด็นใกล้เคียงกันแต่ด้วยลีลาหยิกแกลมหยอกมากกว่าคือ “กล่องสมบูรณแบบ” ของวุฒินันท์ ชัยศรี เรื่องนี้เล่าถึงกล่องสมบูรณแบบที่ประชาชนได้รับแจกจากรัฐบาล หน้าทีของกล่องสมบูรณแบบคือควบคุมการเสฟสื่อของประชาชนนั่นเอง ทั้งรายการโทรทัศน์และเว็บไซต์ที่ไม่เหมาะสมต่าง ๆ จะถูกเจ้ากล่องสมบูรณแบบคัดกรองหรือมีมาตรการที่ทำให้คนไม่กล้าเปิดดู เช่น ช่องข่าวบางช่องหายไป บังคับฟังเพลงปลุกใจให้เชื่อมั่นในรัฐบาลและปรองดองกันทุกครั้งที่เปิดใช้งานกล่อง มีรายการประชาสัมพันธ์ผลงานของรัฐบาลในช่วงไพรม์ไทม์ และที่ขัดใจตัวละครที่สุดคือการห้ามเข้าชมเว็บไซต์ลามกอนาจารอย่างละมุนละม่อมแต่สร้างที่น่าอับอาย โดยทุกครั้งที่ยพยายามจะเปิดเว็บไซต์ดังกล่าวจะมีเสียงสวดมนต์ดังขึ้นเพื่อบอกทางอ้อมถึงความไม่เหมาะสม ผิดศีลธรรมของสิ่งที่กำลังทำ อีกทั้งยังเพื่อให้ผู้อื่นรับรู้ว่กำลังทำอะไรอยู่นั่นเอง ความน่าสนใจในงานของวุฒินันท์คือเขาใช้อารมณ์ขัน ตัวอย่างเช่น กรณีเสียงธรรมะดังหลังเปิดเว็บไซต์อนาจาร ลดทอนเสียงวิพากษ์วิจารณ์การควบคุมและยับยั้งความคิดทางการเมืองแบบรัฐให้แก่ประชาชน นอกจากนี้ การเลือกใช้เสียงธรรมะกลบภาพลามกอนาจารยังชวนให้นึกถึงความพยายามของรัฐบาล คสช. ที่จะกลบล้าง

ความเห็นต่างโดยเฉพาะด้านข้อมูลข่าวสารที่มีการระงับออกอากาศของสัญญาณของรายการโทรทัศน์หลายช่องในช่วงแรกของการเข้ามาบริหารประเทศ คสช. กับเสียงสวดมนต์ในเรื่องสั้นจึงทำหน้าที่ไม่ต่างกัน คือปิดบังสิ่งที่คิดว่าไม่เหมาะสมแก่ประชาชน

“กล่องสมบูรณแบบ” ผลักดันเรื่องไปสู่ความไกลหลวมมากขึ้นเมื่อกลางดึกคืนหนึ่ง ภาคีแห่งเสรีภาพปรากฏตัวขึ้นหลังการแพร่ภาพสดฟุตบอล ภาคีเสรีภาพคือกลุ่มคนที่พยายามแทรกแซงการควบคุมการรับรู้ของประชาชน จากความสงบเรียบร้อยก็เกิดแรงกระเพื่อมซ่อนเร้นอยู่ใต้ผิวน้ำอันเรียบเนียน แต่ภาคีก็ไม่สามารถมีชีวิตยามวิกาลอยู่ได้นาน ขณะที่กำลังจะแพร่ภาพสดในคืนหนึ่ง เกิดเสียงปึงดังเปรี้ยงต่อหน้าสมาชิกที่เฝ้ารอการมาเยือนของภาคีผ่านหน้าจอโทรทัศน์ และสถานการณ์ก็เข้าสู่ภาวะปกติโดยรัฐบาลออกมาแถลงการณ์ถึงความพยายามของกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันเพื่อก่อความไม่สงบ และเพื่อเป็นการปลอบใจประชาชน รัฐบาลได้ปลดล็อกเว็บไซต์และรายการบันเทิงยอดนิยมต่าง ๆ ให้แก่กล่องที่เคยรับชมรายการของภาคีเสรีภาพ ซึ่งแน่นอนว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเป็นความกลับตาลปัตรที่ชวนทั้งงุนงง สงสัย เคลือบแคลง และมีความสุขจากการได้ความบันเทิงคืนมา เรื่องจบลงอย่างเย้ยหยันโดยให้ผมมีความสุขกับกิจกรรมยามค่ำคืนกับภรรยาหลังได้ชมเว็บไซต์ที่ชื่นชอบโดยทิ้งพลังนักปฏิวัติและภาคีเสรีภาพไว้เบื้องหลัง

ท่าที่ทั้งหมดของเรื่องแสดงให้เห็นถึงการเล่นกับประเด็นการลิดรอนสิทธิของประชาชนในนามนโยบายเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยภายในชาติ การให้เรื่องกลับตาลปัตรในตอนท้ายจนตัวละครไม่แน่ใจว่ากำลังถูกข่มขู่ แบล็กเมล หรือให้รางวัลนั้น ในทางหนึ่งอาจสื่อถึงการตั้งคำถามปนความไม่แน่ใจต่อการเข้ามาบริหารประเทศของรัฐบาล คสช. ว่าเป็นการควบคุมเพื่อความสงบสุขให้ประเทศไทยหรือเป็นการใช้อำนาจลิดรอนประชาธิปไตยที่ควรก้าวไปข้างหน้ากันแน่ ข้อเสนอชิ้นนี้เป็นข้อถกเถียงยืดเยื้อยาวนานมาตลอดสี่ปีที่ผ่านมา และบางทีอาจเป็นเหมือนที่เรื่องสั้นบอกว่า “ถ้าไม่มีพวกเขา (นักเขียน นักปฏิวัติ ภาคีเสรีภาพ) เจ้ากล่องนั้นก็คงไม่มีทางสมบูรณแบบ” (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร ๒๕๖๐ : ๑๐๓) เช่นกันกับการบริหารประเทศของรัฐบาล คสช. ถ้าไม่มีความเห็นต่างคอยตรวจสอบ วิพากษ์วิจารณ์ นโยบายของรัฐบาลก็คงไม่ไปถึงความสำเร็จที่เกิดจากความพยายามขจัดข้อวิพากษ์วิจารณ์ต่าง ๆ ได้ ดังนั้นสิทธิในการแสดงความคิดเห็นและรับรู้ข้อมูลหลากหลายด้านจึงเป็นสิ่งที่ประชาชนควรได้รับ

เรื่องสั้นทั้งสองเรื่องนี้นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงการวิพากษ์วิจารณ์รัฐตาม

ลักษณะของวรรณกรรมการเมืองทั่วไปแล้ว ในอีกทางหนึ่งยังช่วยส่งเสริมภาพลักษณ์ของเรื่องสั้นรางวัลพานแว่นฟ้าในระยะเวลาของรัฐบาลทหาร ที่ถูกตีตราว่าจำกัดสิทธิในการแสดงความคิดเห็นของประชาชน เพราะแม้จะเป็นรางวัลเรื่องสั้นที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล แต่รัฐบาลก็ไม่ได้แทรกแซงและสั่งห้ามการวิพากษ์วิจารณ์อันอาจทำให้รัฐเสื่อมเสียจริงอยู่ว่าการวิพากษ์วิจารณ์ที่ปรากฏในเรื่องสั้นทั้งสองเรื่องไม่ได้หนักหน่วงนัก แต่ด้วยอำนาจ (ที่หลายคนมักพูดว่ารัฐบาลทหารมีอย่างล้นเหลือ) รัฐบาลก็อาจยับยั้งหรือแทรกแซงผลการตัดสินได้เหมือนที่เคยเกิดขึ้นแล้วในสมัยรัฐบาลประชาธิปไตยในการจัดประกวดวรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า ครั้งที่ ๔ พ.ศ. ๒๕๔๘^๑

การได้รับรางวัลชมเชยของเรื่องสั้นที่วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล คสช. นี้ มีนัยที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อภาพลักษณ์ของวรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าอยู่ในที่ กล่าวคือ ในปัจจุบันสำนักเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎรเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบรางวัลพานแว่นฟ้าเหมือนทุกครั้ง แต่การว่างเว้นประธานสภาผู้แทนราษฎรทำให้บทบาทผู้เขียนคำนิยามตกเป็นของประธานสภานิติบัญญัติแห่งชาติ ซึ่งสภานิติบัญญัติแห่งชาติเป็นหน่วยงานที่ต้องรักษาความยุติธรรม ความถูกต้อง และมีการทำงานที่โปร่งใสตรวจสอบได้ การผ่อนปรนและยอมรับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ของเรื่องสั้นที่ส่งประกวดรางวัลพานแว่นฟ้า ย่อมแสดงถึงความเป็นธรรมและการจัดการประกวดอย่างซื่อตรงตลอดจนการยอมรับความคิดเห็นที่รัฐพยายามสนับสนุนเพื่อให้เกิดความสมานฉันท์ นอกจากนี้ ความชอบธรรมที่เกิดในการจัดประกวดยังสร้างและรักษาภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่สภานิติบัญญัติแห่งชาติในทางหนึ่งด้วย

“การเมือง” ของเรื่องสั้นพานแว่นฟ้าจึงไม่ใช่เพียงภาพแทนการเมืองการปกครองของไทยที่ปรากฏในวรรณกรรมการเมืองทั่วไป แต่ยังเป็นการเมืองของการเผยแพร่อุดมการณ์

^๑ ในครั้งนั้นรองประธานสภาผู้แทนราษฎรคนที่สองและเป็นประธานการจัดการประกวดวรรณกรรมรางวัลพานแว่นฟ้า ครั้งที่ ๔ ได้กระทำการให้เกิดความต่างพร้อม ลดคุณค่าและเกียรติยศของรางวัลโดยพยายามถอดเรื่องสั้นที่คณะอนุกรรมการตัดสินทั้งฝ่ายเรื่องสั้นและบทกวีลงมติแล้วออก ด้วยเหตุผลว่าเรื่องได้แสดงให้เห็นถึงการคอร์รัปชันของรัฐมนตรี ซึ่งฝ่ายคณะกรรมการตัดสินได้พยายามชี้แจงลักษณะสากลของวรรณกรรมที่ต้องชี้เหตุผลของการทุจริตและผลตอบแทนการกระทำที่เลวร้ายแล้ว แต่ยังมีกรตัดเรื่องสั้นดังกล่าวออก (อ่านเพิ่มเติมได้ใน วรรณฤกษ์ ๒๕๔๘ อ้างถึงใน เกศราพร พรหมนิมิตกุล ๒๕๕๘ : ๔๔๖-๔๔๗)

ของรัฐสู่ประชาชน และเป็นการสร้างและฉวยใช้ประโยชน์จากวรรณกรรมและรางวัลวรรณกรรมอย่างตระหนักรู้ กล่าวคือ รัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของวรรณกรรม การเมืองในฐานะพื้นที่แห่งการผลิตซ้ำอุดมการณ์ทางการเมือง และพื้นที่แห่งการระบายออกของสังคม การรู้และเข้าใจบทบาทของวรรณกรรมการเมืองทำให้รัฐกำหนดกรอบเนื้อหา “หน้าที่พลเมือง” เพื่อให้ทั้งนักเขียน นักอ่าน ตลอดจนกรรมการผู้คัดเลือกเรื่องสั้น ใช้เป็นเกณฑ์ในการเขียน การอ่าน และการพิจารณาตัดสินรางวัล แต่ขณะเดียวกันรัฐก็เรียนรู้ที่จะผ่อนปรนกับกรอบเนื้อหาที่กำหนดขึ้น โดยเปิดโอกาสให้เกิดการวิจารณ์การทำงานของรัฐ เพื่อยืนยันความเปิดกว้างและยอมรับความแตกต่างทางความคิด ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอุดมการณ์ความปรองดองที่รัฐเป็นผู้กำหนดเพิ่มไว้ในวัตถุประสงค์ข้อที่ ๔ ของการจัดประกวดวรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า และเพื่อสร้างความชอบธรรม ไปร่งใส ให้แก่ผลการตัดสิน โดยที่รัฐไม่ได้เข้ามาแทรกแซง การใช้กลไกทางอุดมการณ์ของรัฐในการจัดประกวดเรื่องสั้นพานแว่นฟ้าจึงมีพลวัต ไม่ตายตัวด้วยการสื่อสารทางเดียวจากรัฐบาลสู่ประชาชน

บทสรุป

สายธารวรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้าต่อเนื่องยาวนานมาถึง ๑๕ ปี ปฏิเสธไม่ได้ว่ารางวัลพานแว่นฟ้าได้สถาปนาตัวขึ้นแล้วในวงวรรณกรรมไทย ด้วยบทบาทของการเป็นผู้สนับสนุนวรรณกรรมการเมืองและยังคงเพิ่มบทบาทของตนอย่างชัดเจนในช่วงปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐ ด้วยการให้รางวัลวรรณกรรมเป็นช่องทางสื่อสารและเผยแพร่อุดมการณ์ของรัฐสู่ประชาชน นั่นคือ อุดมการณ์หน้าที่พลเมืองในระบบประชาธิปไตย ซึ่งถูกกำหนดเป็นกรอบเนื้อหาไว้ตั้งแต่ต้น

การเสนอแนวคิดหน้าที่พลเมืองในเรื่องสั้นพานแว่นฟ้า ปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐ ย้ำความสำคัญของการเข้าใจสิทธิและหน้าที่ของประชาชน ทั้งในระดับการเมือง การปกครอง และระดับวิถีชีวิต เพราะเมื่อใดที่สังคมเข้าใจความหมายของสิทธิส่วนบุคคล ที่มีใช้การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน และเรียนรู้ที่จะเคารพสิทธิผู้อื่น เมื่อนั้นการคำนึงถึงส่วนรวมก็จะตามมา ในส่วนของหน้าที่ คุณธรรมความซื่อสัตย์เป็นปัจจัยสำคัญของการรักษาหน้าที่ของคนในสังคม เพราะหากทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยความซื่อสัตย์ สังคม

ก็จะมิมีภูมิคุ้มกันจากการทุจริตคอร์รัปชัน จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่เรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลจากการประกวดวรรณกรรมพานแว่นฟ้าจะมุ่งส่งเสริมประเด็นเหล่านี้ เพราะทั้งการรู้จักสิทธิหน้าที่ การเคารพสิทธิของผู้อื่น และการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม ล้วนเป็นคุณสมบัติของพลเมืองในอุดมคติ ที่ถูกคาดหวังให้รู้หน้าที่พลเมือง ยิ่งกว่านั้น เนื้อหาเช่นนี้ยังมีคุณสมบัติตรงตามกรอบแนวคิดที่รัฐกำหนด หรือมีสิทธิที่จะได้รับรางวัลนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม การที่รัฐใช้อำนาจกำหนดกรอบเนื้อหาของการประกวดเรื่องสั้นพานแว่นฟ้า มิใช้อำนาจจากส่วนยอด คือ อำนาจรัฐ พุ่งลงสู่ฐานราก หรือก็คือประชาชนเพียงอย่างเดียว หากแต่ในการทำงานของกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐยังมีช่องว่างที่เปิดโอกาสให้ทั้งนักเขียนและกรรมการ ได้ใช้อำนาจของตนเช่นกัน กล่าวคือ ด้วยความเป็นกลไกทางอุดมการณ์ที่มีความยืดหยุ่น ผ่อนปรนกว่ากลไกการปราบปรามกตัญญูของรัฐ นักเขียนจึงมีสิทธิเลือกสรร ตีความหน้าที่พลเมืองตามทัศนคติและมุมมองของตน นอกจากนี้ ยังมีสิทธิที่จะวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล โดยมีอุดมการณ์หน้าที่พลเมืองป้องกันตัว เพราะจุดเน้นด้านหนึ่งของหน้าที่พลเมืองก็คือการดำเนินชีวิตตามวิถีประชาธิปไตย และการมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครอง การวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลผ่านเรื่องสั้นจึงเป็นการใช้สิทธิแสดงความคิดเห็นทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผ่านวรรณกรรมการเมืองที่รัฐเองเป็นผู้สนับสนุน กรรมการคือผู้มีอำนาจโดยชอบธรรมในการคัดเลือกและตัดสินผลการประกวด แม้แนวคิดหน้าที่พลเมืองจะถูกกำหนดเป็นกรอบกว้าง ๆ ในการเขียนเรื่องสั้น แต่กรรมการก็ได้แสดงให้เห็นความพยายามที่จะคัดเลือกเรื่องสั้นอย่างเป็นกลางโดยไม่ได้เลือกเชิดชูหรือปกป้องรัฐ แต่คำนึงถึงหน้าที่พลเมืองที่จะนำพาสังคมไทยให้ดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข

ณ วันนี้อาจยังบอกไม่ได้แน่ชัดว่ารัฐบาล คสช. ประสบความสำเร็จกับการใช้พื้นที่วรรณกรรมเผยแพร่และสร้างรากฐานทางอุดมการณ์ว่าด้วยหน้าที่พลเมืองมากน้อยเพียงใด เพราะการบ่มเพาะอุดมการณ์ในจิตใจของคนไม่อาจวัดได้โดยง่าย แต่สิ่งที่อาจบอกได้มากกว่าก็คือ วรรณกรรมการเมืองอาจกำลังกลับมาเป็นแนวรุกทางวัฒนธรรมที่น่าจับตามอง หลังจากที่เคยครั้งหนึ่งเคยเป็นแนวรบด้านวัฒนธรรมของผู้อยู่ฝ่ายตรงข้ามรัฐในระบอบประชาธิปไตยมาแล้ว

บรรณานุกรม

เกศราพร พรหมนิมิตกุล. วาทกรรมการเมือง : กรณีศึกษาการให้ความหมายและการให้คุณค่าเรื่องสั้นรางวัลพานแว่นฟ้า. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาศิลปวัฒนธรรมวิจัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๗.

เบเคอร์, คริส และผาสุก พงษ์ไพจิตร. ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๕๙.

เบลซีย์, แคทเธอริน. หลังโครงสร้างนิยมฉบับย่อ : Poststructuralism a very short introduction แปลโดย อภิญญา เฟื่องฟูสกุล. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร องค์กรมหาชน, ๒๕๕๙.

ประกาศคณะกรรมการรางวัลพานแว่นฟ้า ปี ๒๕๕๗ (ออนไลน์). สืบค้นเมื่อ ๒๔ กรกฎาคม ๒๕๖๑ จาก https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/download/article/article_20140702133230.pdf.

พลศักดิ์ จิระไกรศิริ. วรรณกรรมการเมือง. กรุงเทพฯ : กราฟิเคอาร์ท, ๒๕๒๒.

รินฤทัย สัจจพันธุ์ และคณะ. หลากมิติประชาธิปไตยไทย : รวมบทความและปาฐกถาทงวรรณกรรม. กรุงเทพฯ : คมบาง, ๒๕๕๙.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. วรรณกรรมรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี ๒๕๕๙. กรุงเทพฯ : สำนักงานพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๕๙.

_____. วรรณกรรมรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี ๒๕๖๐. กรุงเทพฯ : สำนักงานพิมพ์สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, ๒๕๖๐.

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา และสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน. แนวทางจัดการเรียนรู้รายวิชาเพิ่มหน้าที่พลเมือง. กรุงเทพฯ : กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๕๗.

อัลดูแรร์, หลุยส์. อุดมการณ์และกลไกทางอุดมการณ์ของรัฐ. แปลโดย กาญจนา แก้วเทพ และปิยศิลป์ บุลสถาพร. กรุงเทพฯ : text, ๒๕๕๗.

อุเทน พรมแดง. เรื่องสั้นการเมืองชุด ดินเดือนเพ็ญ. กรุงเทพฯ : สุขภาพใจ, ๒๕๔๖.

Wilding, Michael. Political Fiction. London : Routledge and Kegan Paul Ltd., 1980.

รายชื่อเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ปี ๒๕๕๙-๒๕๖๐

เรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ปี ๒๕๕๙	เรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลพานแว่นฟ้า ปี ๒๕๖๐
<p><u>รางวัลชนะเลิศ</u></p>	<p><u>รางวัลชนะเลิศ</u></p>
<p>เรื่อง “สงบงในดงงู”</p>	<p>เรื่อง “ภาพที่คอมโพสิชั่น (ไม่เคย) ลงตัว”</p>
<p>โดย จันทรา รัศมีทอง รางวัลรองชนะเลิศ</p>	<p>โดย ประการัง</p>
<p><u>รางวัลรองชนะเลิศ</u></p>	<p><u>รางวัลรองชนะเลิศ ๒ รางวัล</u></p>
<p>เรื่อง “โปรดรักชาติกาและมารยาท”</p>	<p>๑. เรื่อง “ชัยชนะของบุญยืน”</p>
<p>โดย นาคดล พลกุล</p>	<p>โดย กฤติศิลป์ ศักดิ์ศิริ</p>
<p><u>รางวัลชมเชย ๑๐ รางวัล</u></p>	<p>๒. เรื่อง “เหตุการณ์สามัญ (กรณีศึกษาเชิง</p>
<p>๑. เรื่อง “การเคลื่อนที่ของกระดูกมี”</p>	<p>ปลากะปอง)” โดย นพดล พลกุล</p>
<p>โดย อธิวัฒน์ พงษ์สุระ</p>	<p><u>รางวัลชมเชย ๑๐ รางวัล</u></p>
<p>๒. เรื่อง “ด้วยมือนี้”</p>	<p>๑. เรื่อง “กลองสมบูรณแบบ”</p>
<p>โดย จริญญา ยั่งยืน</p>	<p>โดย วุฒินันท์ ชัยศรี</p>
<p>๓. เรื่อง “แนวรบด้านตะวันตก</p>	<p>๒. เรื่อง “คนคิดเลข”</p>
<p>ไม่เปลี่ยนแปลง</p>	<p>โดย โสมิธ มโนมัยอุดม</p>
<p>โดย วสุวัต</p>	<p>๓. เรื่อง “ใครผิด ?” โดย จิตประภัสสร</p>
<p>๔. เรื่อง “ในวันที่ห้องแห่งความลับถูกเปิด”</p>	<p>๔. เรื่อง “ใจโนใจ”</p>
<p>โดย ปองวุฒิ รุจิระชาคร</p>	<p>โดย ชมัยพร มาลัยทัต</p>
<p>๕. เรื่อง “บ้านทาสีฟ้า”</p>	<p>๕. เรื่อง “นายหน้ากับที่ดินบนดวงจันทร์”</p>
<p>โดย ดุสิต จักรวิชาติตย</p>	<p>โดย รัตธรณ ใจहाँว</p>
<p>๖. เรื่อง “ประชาธิปไตยในห้องเก็บศพ”</p>	<p>๖. เรื่อง “ในหมอก”</p>
<p>โดย กรวิก จันทรวงศ์</p>	<p>โดย วัฒน์ ยวงแก้ว</p>
<p>๗. เรื่อง “เมืองไม่มีเงา”</p>	<p>๗. เรื่อง “มือจกภาพเขียน”</p>
<p>โดย มนูญ ณ นคร</p>	<p>โดย จันทรา รัศมีทอง</p>
<p>๘. เรื่อง “ลูกชายขาพิการของช่างไม้”</p>	<p>๘. เรื่อง “รูรั่วที่พื้นรองเท้าผ้าใบ”</p>
<p>โดย อุเทน พรหมแดง</p>	<p>โดย กวี ศรีธรรมมานุกูล</p>
<p>๙. เรื่อง “วิญญาณที่สาบสูญ”</p>	<p>๙. เรื่อง “สารกิติติครู”</p>
<p>โดย สาศกร พูลสุข</p>	<p>โดย บุญล้นบัวณรตี</p>
<p>๑๐. เรื่อง “สิ่งที่สมควรได้รับ”</p>	<p>๑๐. เรื่อง “อะไรก็ช่าง”</p>
<p>โดย ชโย คุณาไทย</p>	<p>โดย สุรียา แดนลำโขง</p>